

Ivo Svetina

Trst

Bil sem v očetovem mestu. V mestu, kjer se je devetstoosmega rodil. Decembra, ko sta z morja vdiral v mesto hlad in srebrna svetloba. Hodil sem v majskem dnevu po ulicah kot soteskah, zalitih s sencami in lučjo, dopoldansko lučjo, usipajočo se z zelenih gričev, posejanih z belimi hišami. Po senčni strani mesta sem taval, da sem lahko opazoval pročelja nekoč bogatih hiš, danes zapuščenih in zanemarjenih. Mogočni balkoni, na katere ni že desetletja nihče stopil, so moleli v segret zrak, kot pomoli v morje, ki se je že zdavnaj umaknilo na sredino zaliva. Na eni od njih, med polovičnimi stebri na pročelju, pobarvani s pompejansko rdečo barvo, je vzdana kamnita tabla, na kateri je zapisano ime stavbenika Nobila, ki je konec 19. stoletja zgradil tedaj razkošno palačo, danes hišo z devetimi stanovanji, na vratih katerih so napisana imena onih, ki so umrli tik preden se je zazorilo tretje tisočletje. Na drugi strani ulice, na sočni jasi sredi kamnitega gozda so bile postavljene mizice in krog njih stoli, da so brezdolni ljudje posedali in iz majhnih, skorajda otroških skodelic pili vročo črno kavo. Jaz pa sem stopil v pravoslavno cerkev sv. Spiridona Čudodelca in objel me je zlatast mrak, prepoln prašnih delcev, trepetajočih v premikajočem se zraku. Visoko nad menoj, v sinjem mozaiku, s katerim je bila prekrita kupola, je bil obraz njega, ki je delal čudeže: slepcem je vrnil vid, da so, ko so spregledali, prekleli svet in se zatekli po tolažbo k svinjam, krulečim in cvilečim v svinjaku, zbitem iz grobo iztesanih desak. Hromim je vrnil gibe, da so shodili in zbežali od doma, saj pred njimi se je smejal svet in jih vabil, naj sežejo po njem kot po zlatega jabolku. In hromci, ki so shodili, se niso skrili v svinjak, v katerega smradu in blatu so ždeli tisti, ki so ravnokar spregledali, ampak so se podali v svet: šli so po Svileni poti proti vzhodu in marsikomu se je zdelo, da je Aleksander Veliki, ko je

v modrikastih meglicah ugledal kupole Samarkanda. Jaz pa sem, skoraj slep in omrtvičen stal sredi hrama njih, ki so ostali na vzhodni strani črte ločnice, ki je prerezala svet na dve polovici: na tisto, ki je trdila, da je vesoljna, in na ono, ki je zatrjevala, da je edina pravoverna, torej ortodoksna. Gledal sem v Čudodelčev obraz in si želel, da bi me njegove globoke, četudi negibne, iz drobnih kamenčkov mozaika sestavljene oči blagoslovile, obdarile z mirom, ki sem si ga tako želel, da sem sredi radostnega dopoldneva stopil v hram tuje vere in tam ponižen pričakoval, da se končno vendarle zgodi. A sveti mož je zaprl svoje oči in se obrnil proč od mene: zagledal se je v čas, ki je minil od njegove smrti do tega dopoldneva, in videl je, da je toliko gorja in muk in trpljenja zraslo na njivi, ki jo je nekoč obdeloval ponižni oratar, da ni čudeža pod nebom, ki bi lahko odrešil trpečo človeško dušo in si jo posadil v naročje, jo prislonil k svojemu srcu. Prižgal sem svečo in mislil sem nanjo, ki trpi zaradi mene, in gledal sem v drgetajoči plamen in nenadoma nisem več razumel, od kod ta ogenj, ki je kot živa snov, kot drobceno, žareče bitje, ki pred menoj pleše in se radosti svojega gibanja, trepetanja, svetlobe in toplote, ki mine tisti hip, ko zapiha veter ali pride roka, ki ga utrne. Ona pa je tedaj stopala v nekem drugem mestu po kostanjevem drevoredu in njeni rdeči lasje so žareli, kot da tisoč tankih zubljev krasi njen obraz. Zunaj me je sonce poklicalo k sebi in šel sem prek trga, prostranega, na dnu katerega se je lesketalo morje in daleč za obzorjem, tik pod oblaki s snegom okronani alpski vršaci. Bela ladja je zapuščala пристanišče in se podajala na plovbo do pristanišč na zahodni peloponeški obali. Antracitni *vel satis* je neslišno zdrsnil mimo in za zatemnjenimi stekli sem zagledal fin bledikast obraz petdesetletne dame, pogreznjene v mehko usnje: je to mar grofica Margherita Nugent Laval, ki je tod mimo šla leta štiriinpetdesetega, ko je mesto znova postalo italijansko? Avto se je še enkrat zablisnil v sončavi, zlivajoči se po trgu in ozki ulici, v katero sem vstopal, in že ga ni bilo več. In z njim je izginil tudi fin ženski obraz, ki sem ga čez nekaj minut srečal v Palači Leo, kjer je nekoč stanovala znamenita patricijska družina Leo, danes pa je v njej Muzej orientalne umetnosti. Znova sem stopil v senco in bil sem v starem delu mesta, imenovanem Cavana. Zaželel sem si kavo in sedel sem za okroglo mizico barčka nasproti stare lekarne, v kateri so v porcelanastih vazah hranili zdravilne tinkture in aromatična olja. Ura je bila enajsta in pil sem kavo, ki je pred tremi meseci z ladjo Južni križ priplula v pristanišče. Mimo so hiteli, ki niso imeli dela, saj soncu so se vdinjali, ga častili kot božanstvo, ko so mu nastavljali svoje obraze in mežikali v ščemečo nebesno luč. Jaz pa sem čakal, da pride mimo moj oče, ki ga že več kot desetletje nisem videl, nisem slišal njegovega blagega glasu in se nisem privil k njegovemu vonju po cigaretah in kolonjski vodi. Bog ve, kakšno obleko bi nosil danes, ko je zrak prijetno topel, še pomladanski in zato primeren za sprehod skozi dopoldansko mesto, ki tiho prede kot mačka, ležeča na napušču, na katerem je sonce spustilo svetlo lužo. Zvon na Borzi je enkrat udaril, minilo je petnajst minut, in stopil sem v Palačo Leo. Med japonske meče, kitajske

mesečeve kitare in lutnje, med tiske Ukiyoe z Eda in reliefe iz Gandhare, sive in sivozelene, ki so jih našli v dolini Swat, tam blizu Svilene poti, na kateri sem se znašel sredi sončnega dopoldneva v mestu, kjer se je leta osem prejšnjega stoletja rodil moj oče, ko je bil njegov oče službeno premeščen na obalo morja, imenovanega po rimskem cesarju. V pritličju sem hodil po krajih, ležečih v dolinah, zelenih in z vodami napojenih, in komaj zaznavne figure, izklesane v gobast kamen, so mi sledile s pogledi, se me dotikale z rokami, v katerih so še malo prej držale orožje ali glasbila. Iz Pamiirja in Hindukuša so prihajali in se dali upodobiti, da bi trajali večno. Mogočniki s svojimi lepimi ženami, oblečenimi v široka svilena krila in razgaljenih prsi. Bilo je tretje stoletje našega časa. Vode so se zlivale z mogočnih, v led okovanih gora, divje govedo se je paslo po sočnih travnikih in v senčnatih lokah so cvetele sinje rože. Sin je v brezumju dvignil roko nad svojo rodnico in ubil mater. Kazen je bila strašna. Pred očmi vseh dvorjanov in vseh podložnikov kralja Kaniške, mladeničevega očeta, so lepemu sinu, čigar rok se je držala kri nje, ki ga je rodila, slekli kožo. S komajda verjetno večino so štirje izvedenci, ki so svojo obrt običajno preizkušali na pobitem govedu in drobnici, prerezali tanko, svetlorjavo kožo, na kateri skorajda ni bilo dlak, in to tako, da so s samo temu obredu kaznovanja namenjenimi bodali plitko zarezali po notranjosti stegen. Od podplatov do dimelj, pri tem so od bolečine blaznemu mladeniču mimogrede odrezali ud in mošnjo, ter rano zalili z vročo smolo, da je zacvrčalo in zasmrdelo po ožganem mesu, nato še prek bokov do pazduh in od pazduh do zapestij in do konca palcev. Že naslednji hip pa so vsi štirje hkrati, znoj se je nabiral na njihovih mišičastih hrbtih, ko so se sklonili nad trpinčeno človeško bitje, s posebnimi kleščami, v soncu svetlečimi se, kot da so posute z dragimi kamni, zgrabili kožo in jo potegnili z lepega kraljevega sina. En sam krik, ki ga nobena žival ne bi mogla spraviti iz svoje notranjosti, je stresel celo kušansko kraljestvo. Oblak krvave rose je ovil slečeno truplo in roke veščakov, v katerih je visela, kot zasvinjana cunja, mladeničeva koža, po kateri so se neke ne tako davne noči prvič sprehajali prsti deklice Čaturike, okovani s sedmimi srebrnimi prstani, sedmimi, kot je sedem nebesnih sfer. Kralj Kaniška je zaprl oči in v rdeči temi se je prikazal beli obraz njegove ljubljene žene, prve med kraljevimi ženami, in obraz je odprl usta in izrekel besede, ki jih kralj Kaniška ni slišal, saj mu je v ušesih bobnel krik sina, ki so mu ravnokar slekli kožo. Bobnel in rjovel krik, ki je stresel celo kraljestvo in se odbijal od daljnih zahodnih gora, prek katerih so že vdiral Perzijci, ki na začetku četrtega stoletja zasedejo vse zelene kašmirske doline, med njimi tudi to, sredi katere se je ob polni luni belila palača kralja Kaniške, ki je izgubil tako svojo ljubljeno ženo kot edinega sina.

Tam ob vratih sta klepetali dve uslužbenki muzeja in za njunima hrbtoma je bilo okno, zalito z medno lučjo. Jaz pa sem hodil od enega do drugega reliefa in pogled se mi je ustavil na obrazu bodhisatve, bitja, razsvetljenega in prebujenega, ki se je vrnilo s praga Praznine in Popolnosti, da pomaga čutečim bitjem, prikovanim na kolo življenja. Bitja, ki se je odpovedalo blaženi svetlobi

budnosti in se znova potopilo v mrak želja, hotenj in hrepenenj, ki begajo in zastrupljajo dušo. Kamniti obraz, ki je bil kot zrcalo, pred katerim se je ustavilo sočutje: ni bilo miline na njem, ne radosti, ampak neka nenavadna zresnenost, ki so jo rahlo privzdignjene obrvi samo še poudarjale. Nos, žal nekoliko odkrušen, je govoril o plemenitosti, skorajda vzvišenosti bitja, ki ni prišlo tolažiti, ampak učiti modrost, nauk o opustitvi vsakršne želje. In močna, okrogla brada je pričala, da je bil mož, po katerem je kipar ustvaril kip bodhisatve, odločen, morda celo nekoliko nesramen človek, ki se ni spraševal o ceni tistega, kar je treba storiti, da se pride na cilj, pa četudi je cilj samo pot, ki se nikdar ne konča. Obleka, tunika, nagubana in na desni rami speta, da spominja na grški peplos, je padala prek močnega, mišičastega telesa, mogočnih prsi, ki bi se lahko zoperstavile podivjanemu žrebcu. Desna roka sočutneža je bila dvignjena in dlan, z rahlo razprtimi prsti, obrnjena proti meni, ki sem se začaran z lepoto, staro tisoč osemsto let, spraševal, čemu se ne morem odreči svojim željam: tako otroškim, nezrelim, neumnim, da me je pogosto sram pred samim seboj, ko si želim, da bi ne bil jaz jaz, ampak nekdo drugi, ki bi živel nekje drugod, v nekem drugem času, drugem mestu. Imel drugo telo, drugačen obraz, a isto dušo, ki bi vedela za vse skrivnosti, ki so se natekle, kot lasje tanki potočki na temno dno, tja, kjer se začne moje bitje kot bitje in ne kot jaz.

Gandhara je bila že za menoj, prek Hindukuša in Karakoruma sem stopil v nov svet: h kitajski vazi iz zelenega žada, se dotaknil svilene, izvezene halje, ki jo je spoštovani mandarin nosil, ko je zgodaj zjutraj drobil v lesenih obuvalih prek trga cesarske palače v Prepovedanem mestu. V vitrini poleg je samevala čajna skodelica, izdelana v obdobju dinastije Song: bledorumena, kot da je zvrtena iz sesirjenega materinega mleka. Tanka, da svetloba ni mogla ostati v njej in je lila iz skodelice, kot da bi čaj tekel prek robov. S tankimi, indigo modrimi črkami je bilo na porcelan izpisano neznano besedilo: šest pismenk, vse kot hiše nekje na robu mesta, v uri, ko se budi večer in se v oknih prižigajo prve svetilke. V vetru, tihem in nežnem, že trepetajo lampijoni, z rdečimi svilenimi vrvicami privezani na veje marelice, rastoče tik hiše. Moški, zavrt v temnozeleno svileno haljo, stopi iz hiše, se razgleda po vrtu, pogled se mu ustavi na grmu vrtnic, vseh razcvelih in težkih cvetov, saj jesen se je že dotaknila modrih gora na vzhodu, in že se vrne v hišo, kjer se bo znova sklonil nad list papirja, debel in hrapav list, na katerega bo v naslednjem hipu narisal pismenko, podobno hiši, iz katere je ravnokar stopil moški, ogrnjen v temnozeleno haljo, porisano z zlatimi in rdečimi zmaji. Tedaj sem zaslišal glas, ki mi je govoril: "Dih globeli veje onkraj smrti – Pravijo mu temna Mati ..." In sredi Palače Leo v starem delu mesta, v katerem se je rodil moj oče, sem ugledal prizor, ki ga nisem še nikdar sanjal: dolina je bila pod menoj in jaz sem plul, nisem bil ptič, nad njo, iz katere je puhtela tema. Tema, ki je na začetku, še preden se je Zemlja ločila od Neba in se je v rani, ki je bila prvo obzorje, vnela prva svetloba kot tanka svila, ki zgori, še preden se je dotakne zubelj. In tema se je razredčila in v njenem vse svetlejšem jedru, saj seme mora zgoreti, da

napoči dinastija teme, v kateri se vsi, budni in speči, pogubimo, izgubimo svoj obraz in tudi svoje ime, se je lesketala kot zibelka majhna dolina, obdana z mladimi smrekami in prekrita z rumenkasto travo, tako, ki ponavadi rase na močvirnatih tleh. Prek doline, v katero bi komajda položil šestmesečnega otroka, je vodila nežno izhrojena pot; travne bilke in med njimi kakšna marjetica, kislica in roža z vijoličnim cvetom in brez imena so bile pohojene od teže ženskega telesa. Sedaj sem že hodil med travnimi bilkami, da so se dotikale mojega začudenega bitja, saj nisem vedel, od kod sredi Palače Leo ta ljubka dolinica, prijetna in s popoldansko svetlobo osvetljena, četudi še malo poprej potopljena v zloveščo temo, ki je naznanjala sanje, v katerih se spečemu razkrije resnica njegovega bivanja: smrt, ki še pred jutrom leže vanj, da se nikdar več ne dvigne iz sanj. In ko se je moj pogled, pogled, potujoč po muzejskih sobanah, ustavil na nekem japonskem akvarelu iz 16. stoletja, ki je prikazoval gorsko pokrajino, poraslo z osamljenimi in od vetra zverženimi borovci, v njihovi senci pa počivajočega debelušnega starčka, zavitega v raztrgano haljo, sem se spomnil na slavni 6. izrek *Dao de jinga*, *Knjige izrekov* Lao Zija, ki sem ga bral nekaj dni pred nočjo med 24. in 25. aprilom leta dva tisoč, ko sem sanjal svojo lastno smrt. Spoznanje, da so me v muzejskih vitrinah razstavljeni predmeti, keramika, svila, tiski, orožje, glasbila, spomnili na sanje izpred dveh let, je bilo kot zlovešče znamenje, ali nemara opomin, naj se ne predajam tem površnim užitkom, ko s skoraj plesnimi koraki potujem skozi zgodovino in se opijam z lepoto, ki jo je ustvarila že zdavnaj umrla roka, že zdavnaj zaspali um. A plesal sem dalje in vstopil sem v poslopje, v katerem se ima dogoditi gledališka predstava. Med razposajeno množico, polno pričakovanj, sem ugledal tudi samuraja, ki je svoj dolgi meč skril pod ogrinjalo iz grobe tkanine, ki jo je že dolga leta spiral dež in sušilo sonce. Prisotnost samuraja na predstavah gledališča *kabuki* ni bila dovoljena, saj za plemiče, vojake in druge, zapisane visokim idealom fevdalne družbe, je bilo primernejše gledališče *no*. Gledališče, ki je bilo namenjeno razmišljanju, in ne uživanju. Razposajena in klepetava množica se ni ozirala na njega, vsega mrkega in z ledenim pogledom, saj so vsi bili v veselem pričakovanju igre, ki se ima odigrati ta dan v osaški četrti čajnic, kjer so bila postavljena vsa gledališča. Bog ve, kaj je zaneslo samuraja, starost bi mu le s težavo določil, saj je bil njegov obraz od sonca ožgan, redka brada je prekrivala lica, lasje pa so mu padali na čelo, četudi jih je imel po tedanji noši vrh glave spete, v gledališče tega lepega majskega dne, ko so češnje tudi na Hokaidu že odcvetele. Neka strast, nekaj usodnega je moralo tega vojščaka, katerega gospodar je živel v Kjotu, zanesti med razuzdano množico, ki ji je bilo več do klepeta, hrane in pijače kot pa do gledališke umetnosti – kolikor je *kabuki* sploh umetnost, bi verjetno pripomnil vojščak, ki je svoje življenje in ravnanje moral podrežati *Bušidu*, *Bojevnikovi poti*, kot se je imenoval kodeks samurajev. Oglašil se je orkester v desnem kotu odra, piščali, boben in lutnja, in predstava se je začela. Gledalci so se počasi umirili, njihove oči so se prepustile živopisnemu valovanju

igralcev na odru, ušesa pa milozvočni, včasih sicer nekoliko kričavi govoriči nastopajočih. Samuraj je sedel ob robu prizorišča in njegov prodorni pogled je kot lovski pes sledil v rumeni kimono oblečenemu liku, za katerega se je kaj hitro ugotovilo, da mu je dramatik namenil zelo nevhvaležno vlogo: v usodnem trenutku, ko je dramsko dogajanje doseglo višek, se je v rumeni kimono oblečeni lik znenada prebil iz ozadja in v grobni tišini planil do glavnega junaka ter mu v hrbet zabil pol metra dolgo bodalo. Tedaj so vsi v gledališču kriknili, najprej tisti, ki so že poznali igro, saj se kaj takega ne bi smelo dogoditi. Glavi junak se je zgrudil, pri čemer se mu je snela modroobarvana lesena maska, vsi preostali igralci pa so kot okamneli stali na odru. V rumeni kimono oblečeni morilec, za katerega se ni vedelo, ali je igralec ali pa najet ubijalec, oblečen v kostum igralca, je za hip, hipec postal z dvignjeno levico, kot da bi hotel še enkrat, četudi brez bodala, zamahniti, nato pa se je pognal v beg. A pred njim je že stal samuraj, ki je spod spranega in raztrganega ogrinjala potegnil svoj dolgi, trikrat kaljeni meč, ter z enim samim zamahom odsekal morilcu glavo. Množica je še enkrat, še glasneje kriknila, igralci so se zamajali kot žitno klasje v vetru, modroobarvana maska z visoko privzdignjenimi obrvmi, kar je lesenemu obrazu dajalo videz začudenosti, se je rahlo zibala na odrskih deskah, kot da bi bila čoln sredi razburkanega Južnokitajskega morja. Množica v avditoriju je planila na noge in se še skorajda pognala na oder, da bi – da, kaj bi le storila množica z dvema mrtvecema, skupino na smrt prestrašenih igralcev in samurajem, ki je v rokah držal poldrugi meter dolg trikrat kaljen meč, po čigar svetlečem se jeklu je tekla kri?

Nič ne bi in tudi ni, zato je samuraj, čigar vse dotedanje življenje in ravnanje je bilo skladno z *Bušidom*, krvavi meč obrisal s spranim ogrinjalom, ga obesil v usnjeno zanko pod levo pazduho in v treh korakih, kaj korakih, skokih že bil pri izhodu iz gledališča. Množica je še v tretje zakričala, tokrat tudi vsi igralci, zbrani krog svojega umorjenega kolega, a samuraja že ni bilo več. Vzela ga je noč, bi se lahko reklo, četudi zunaj še ni bila noč, ampak komajda zgodnje popoldne, predstave gledališča *kabuki*, gledališča za preproste ljudske množice, željne predvsem zabave in razvedrila, ne pa visoke umetnosti, so se začenjale že sredi dopoldneva, saj so trajale šest, osem, včasih celo dvanajst ur. Nikdar se ni ugotovilo, čemu je tridesetletni moški, oblečen v rumeni kimono igralca, ki so ga šele pol ure po tragičnem dogodku našli zvezanega v neki lopi na dvorišču gledališča, ubil glavnega igralca, slavnega gledališkega umetnika Sanesakija. Še manj pa je bilo jasno, od kod se je ravno tistega dne znašel neznani samuraj, ki je sodil morilcu, četudi bi to moralo storiti sodišče. Saj *Bušido* je dovoljeval samurajem, da so potegnili meč in ubili le tistega, ki je stregel po življenju njihovemu gospodarju. Nekateri so govorili, da samuraj sploh ni bil samuraj, ampak neki igralec iz Kjota, ki se je hotel maščevati za nekoč mu storjeno krivico, vendar komu naj bi se maščeval, ko pa je ubil morilca, za katerega se tudi ni vedelo, čemu je slavnemu in čaščenemu Senazakiju zabodel v hrbet bodalo. Govorilo pa se je tudi, v gledališču in krog

njega se govorice kaj rade širijo z nenadzorovano hitrostjo in tudi njihov obseg rase tako, da ga nihče ne more ustaviti, da je noč pred strašnim dogodkom v gledališču neka gejša, ki je imela svoje prostore v ozki ulici za gledališčem, preživela v družbi tujca, ki je, takoj ko je vstopil v njeno sobo, v kot postavil poldrug meter dolg meč, ga prekril s spranim ogrinjalom in se nato skozi vso dolgo noč prepuščal gejšinim spretnostim, v njegovem telesu prebujajočim dotlej še nepoznane užitke. Naj bo tako ali drugače, dogodek v gledališču je razmišljajoče opozoril na to, da šintoizem, vera, ki temelji na čaščenju narave in prednikov, ne more preprečiti, da bi človekove strasti bile ujetnice kanoničnih predpisov. Pogled v žareče sonce, ki kot božanstvo daje dan vsem živim bitjem in jim ga tudi vzame, ko utone v morskem brezbrežju, lahko v človeškem bitju prebudi črno strast, slast do tuje krvi.

Ko sem, bilo je že čez poldan, zapuščal muzej v Palači Leo, sta v s soncem zalitem okvirju okna, skozi katerega se je videlo na ulico, polno življenja in vsakodnevnih ničevosti, stali dve ženski v tihem klepetu. Od njiju, morda le od ene, kdo ve, je vel težak sladikasti vonj, ki sem ga že tolikokrat vonjal, a vedno znova pozabil, od kod prihaja in katero je njegovo ime. Vonj, ki me je vračal nazaj za dvajset, trideset let: v čas, ko sem v domačem mestu, zalitem z jesensko meglo, sanjaril, da kaj kmalu odrinem proti vzhodu, prek Turčije, Perzije, Indije vse do Strehe sveta, kjer se rodim nekdo drugi. Vonj je bil tako silovit, da se mi je v ustih nabrala slina, kot tedaj, ko je pred menoj kozarec sladkega vina ali trpkega žganja. Ali ko se mi misel samo dotakne golega ženskega telesa.

Stopil sem v sončno reko, šumno in nosečo me proti središču življenja. Pačuli. Vonj pačulija je šel od žensk, ki sta klepetali v predverju Palače Leo. Majska svetloba me je ovila, ljubeznivo dekljsko bitje, in me nosila po ulicah starega mesta, skozi park ob mestni biblioteki, kjer so lepe zrele ženske polnih prsi zrle v otroške vozičke, iz katerih se je slišalo vrabčje čebljanje. Ulice so se začele vzpenjati proti gradu, kjer je kraljevalo opoldansko sonce in zlatilo zaliv in pomol San Carlo, ki se je kot kamnit jezik stegoval v vzvalovano sinjino. Nekaj mi je tistega opoldneva komajda slišno šepetalo, naj sledim korakom, ki so bili koraki nekoga, ki je davno tega bival v tem mestu. Ko sem stopal iz senčnih v sončne soteske, med visokimi, štiri-, petnadstropnimi hišami, zgrajenimi konec 19. stoletja, sem bil vse manj jaz; v meni se je prebujal nekdo, ki je vse te ulice, strmo zagrizene v grajsko vzpetino, pa spet druge padajoče nazaj v trebuh mesta, enkrat, mnogokrat prehodil, saj hiša do hiše mi je kazala svoj poznani obraz. Resna pročelja, siva, morda bledookrasta, zaprtih svetlosivih polknih, zbledelih v vetru in soncu in februarških nalivih, ki so kot zavesa zagnili zaliv med Gradežem in Miljami. Tu pa tam je bilo kakšno okno odprto, da se je videlo v mračno grlo, v katerem se je odvijalo tuje, samo sebi zadostno življenje brezimnega prebivalca. Jok otroka se je izvil iz kamnite ječe in se dvigoval gor v nebo in s seboj nosil glas trpečega bitja, drobnega, nad katerega se je zgrnila krivica, ko so ga, mogočni, ki so ga spočeli brez ljubezni, nedolžnega,

lasali in ga surovo vlekli za rožnata ušesa. Veter se je poigralval z belimi čipkastimi zavesami in razcvetelimi lončnicami. In že sem hodil po ulici, poimenovani po Gaspari Stampi. Na dnu je bilo bujno zelenje, začetek grajskega griča, do tam pa se je zložno šlo po vegastem pločniku, mimo mogočnih rjavih vrat, na katerih so se svetile medeninaste kljuge in oni značilni zvonci, s katerimi si pozvonil, da je nevidni vratar odznotraj odprl duri in te spustil v hladno, vlažno vežo, prekrito s črnimi in belimi keramičnimi ploščicami. Gledal sem v napis na vogalu hiše, prve v razmeroma kratki ulici, in bral njeno ime, ki me je poklicalo k sebi, četudi me je prvič opazilo, naključnega sprehajalca in častilca nedolžne majske lepote, ki je tudi v mestu oblekla svojo nedeljsko obleko. Kdo je bila ženska, ki je dala svoje ime tej nepomembni ulici, v kateri so stanovali še bolj nepomembni ljudje, ostareli uradniki, vdove po mornariških častnikih, kakšen nesrečnež, koprneč po drugem življenju, ker lastno mu je bilo samo v breme, in še kakšen podnajemnik, priseljenec z juga, morda študentek, stanujoč pri vedno nergajoči matroni, vse dneve oblečeni v povaljano svilen haljo, na prsih razpeto, da se je videlo globoko med njene nekoč polne, sedaj pa že precej uvele prsi. V enem od takih stanovanj je moral živeti tudi v Angolino zaljubljeni Emilo Brentano s svojo blazno sestro Amalijo. Gaspara Stampa, sem ponavljal pri sebi in si zabeležil letnici, ki sta oklepali njeno kratko življenje: 1520?–1554. Pesnica. Gaspara. Ime, kar pravšnje za žensko, ki je snovala stihe, nemara spletala sonete, ko se je sprehajala po otožnih jesenskih Benetkah, ko so se hiše pogreznile še za meter, dva, v oljnato vodo, razlivajočo se po kanalih in pod mostovi, in se je nebo vzbočilo skorajda do samih nebes, da se je pokazala sivina, tanka kot svila, s katero je Gaspara, ko je vstopila v cerkev Čudežev, zagrnila svoj zabuhli obraz. Noči so bile neusmiljene, ne zaradi stihov, ki so nemeli, zapisani na svetlorumenih listih papirja, raztresenega po mizici, ki jo je neki občudovalec poklonil Gaspari, mizici z vitkimi nogami, oblikovanimi po nogah oriksa, antilope sabljjarke. Neusmiljene, ker bilo ni njega, ki ga je čakala in ki je zanj pela stihe. Noč pa je bila, vsak dan se je iztekel, kot vse ulice na Markov trg, v kratek, bežen večer, nato pa v dolgo, brezkončno noč, v kateri Gaspara ni mogla najti ne spanca ne spokoja, če že sladkih sanj ni bilo od nikoder in so bili najslajše, kar je lahko vzela v roke in nesla v svoja lepa usta, datlji iz tuniških oaz in čaša močnega, rdečega, skorajda črnega vina, ki je dozorelo na pobočjih Etne. V teh nespečnih nočeh, napojenih z gnilih vonjem, dvigajočem se iz kanalov, v katerih so odsevale, ne niso odsevale zvezde, saj nad Benetkami, v katerih je zaman ljubila Gaspara Stampa, ni bilo zvezd, le peterokraki svečniki, postavljeni na okenske police velikih dvoran v prvih nadstropjih patricijskih palač, katerih stropovi so bili poslikani s prizori iz grške mitologije, obrobjeni s pozlačenimi štukaturami, da oblaki, zakrivajoči pobočja Olimpa, niso mogli odpluti s podobe in zajadrti po praznih sobanah, v katerih je živel samo še vonj nekdanjih prebivalcev, ki so vsi že odšli na otok cipres, teh nemih sester usmiljenk, ki s plemenito vitkostjo pomirjajo trpeče človekovo srce in zapuščeni duši govore:

“Trpi v svoji lepoti in čakaj ženina, ki že vstaja iz svoje kamnite postelje,” je Gaspara, bilo ji je že skoraj sedemindvajset let, sedela pred ogledalom, katerega dno je bilo prekrito s črnim srebrom, in gledala je v pokrajino tam okrog Orvieto, ovito v rahle jutranje meglice, skozi katero je prihajal on, ki je zanj spletala stihe. Gospodar njenega srca in enkrat samkrat tudi kralj njenega telesa, ki se mu je predalo kot preplašeni suženj, nad katerim poka bič in se vanj zaganja pobesneta dog. Ležala je, nemara le uro, morda še to ne, ob njem in pod njim, ki je dišal po hrastovem dimu in ki je imel tako mehko, vranječno brado, dotikajočo se njenih od strasti razbolelih bradavic. Čutila ga je v sebi, vse do vratu maternice, a tudi v srcu ga je čutila, ostro kot tanko bodalo, ki se vrti in obrača kot mehanična plesalka na konicah prstov. A bolečina v srcu je minila, tudi občutek polnosti v nožnici je splahnel, bradavice so se znova potopile v svetlorožnato kožo dojk, Gaspara pa je ostala drugo ime za trpeče in zapuščeno žensko bitje, ki ji je upanje edina hrana: droban, kiselkast sadež, rastoč na nepoznanem drevesu v senci mogočne palače, kamor sonce nikdar ne posije. In edino stihi, peti v petrarkističnem slogu, so bili zvesti in nikdar naveličani tolažniki ubogega srca in lepega telesa Gaspare Stampe.

Stal sem na začetku kratke ulice, poimenovane po Gaspari Stampi, in se vprašal: Je dovolj, da se, ker si pisal pesmi, po tebi imenuje neka stranska ulica, vzpenjajoča se proti vrhu griča, na katerem stoji mogočen grad, v čigar ječah je umrlo na stotine nedolžnih ljudi? In kje je ulica, ki jim bom jaz s svojimi pesmimi dal ime? Kje je tisti travnik, posut z majskim cvetjem, prek katerega se danes vije blatna pot v Žabjo vas, a bo nekoč med na novo sezidanimi družinskimi hišami, nikdar dokončanimi, polnimi otrok in starcev, a brez ene same knjige, tekla cesta, ki bo nosila ime nekega pesnika? Šel sem v zavetju senc malo navzdol, pa znova navzgor, ob tujih domovih sem hodil kot gleduh, zlakoten vsakršne intimnosti. Ustavljaj sem se pred vrati in bral imena, napisana na zvoncih. Imena kot tuja življenja. V vii della Cereria sem se ustavil pred številko 12 in bral imena tam stanujočih: med njimi je bilo zapisano tudi moje ime. Stal sem pred hišo v mestu, v katerem se je osmega leta rodil moj oče, kjer sem stanoval. Bil je trenutek, ko sem izstopil iz sebe, oblečenega v temnomodre hlače in svetlorjav karirast, že spomladanski suknjič, obutega v rdečkastorjave mokasine, s sončnimi očali in teden dni staro, skoraj belo brado. Zapustil sem se, stoječega pred hišo, ki je imela številko 12, in vstopil v minuli čas kot v hišo, v kateri še nikdar nisem bil. Četudi sem tam, nekdo drugi, živel. Sin očeta, ali oče sina. V stanovanju v prvem nadstropju, za vrati, na katerih je bilo napisano Svetina. V skorajda epileptičnem vrtincu sem se zlil s časom, ki je že zdavnaj umrl, star štiriinpetdeset let sem bil osemletni deček, stoječ sredi velike dnevne sobe, opremljene s pohištvom s konca 19. stoletja. V zrcalu, ob katerem je stala velika, košata palma, je odseval lik mojega očeta, ko je bil star štiriinpetdeset let, in je kadal kratko cigareto, katere vonj je neslišno in nevidno zapredal moje osemletno bitje, da sem se predajal užitku, ne da bi vedel, da je to užitek, katerega suženj bom

ostal vse svoje življenje, tisto življenje, ko bom nekega majskega dne prišel pohajkovat po mestu ob zalivu. Iz kuhinje se je slišalo, kako se pripravlja kosilo, ki ga z belim predpasnikom okrašena gospodinja, verjetno to ne bo moja mati, postavi ob pol dveh na z batistnim prtom pokrito mizo s kot luksorški stebri mogočnimi nogami. Od nekod daleč, a še vedno iz notranjosti hiše, je prihajal zvok klavirja: morda deklica, ki sem jo od zgodnje pomladi srečeval na vibastem stopnišču s kovano ograjo, igra na klavir. V stenski uri, za vratci iz brušenega stekla, se je premaknila težka medeninasta utež, čisto tiho je zaškrtalo, ko se je obrnilo nazobčano kolesce, in zaječalo je nekje v temačnem drobu, zasutem s semeni časa, nato pa je udarilo, enkrat. Bila je ena ura, mesec maj, leta dvatisočdrugega, in jaz sem stal pred hišo v vii dela Cereria. Nemir, ki je vse dopoldne spal, se je začel buditi v meni in občutek sem imel, da sem na pokopališču, kjer so vsi grobovi odprti in prazni. Očeta nisem našel. Sebe sem izgubljal, ko sem sledil tujim življenjem, in za menoj so bile stopnice, vodeče navzgor proti v opoldanski bleščavi skorajda belemu nebu. Tam sem stal, kjer je stal James Joyce, ko se je 16. junija leta petnajst še zadnjikrat ozrl proti morskemu brezbrežju, prek katerega je drsela ena sama bela jadrnica, in naglo vstopil v hladno vežo dvonadstropne hiše, se povzpел do svojega stanovanja, odklenil vrata in izginil za njimi. Vse do večera se ni zgodilo nič. Tedaj se je okno razsvetlilo, nekdo je moral prižgati svetilko in morda tudi cigareto. A zagotovo je tedaj slavní pisatelj že napisal še bolj slavne besede: "Nekaj pa sem le napisal. Prvo poglavje svojega novega romana *Ulikses*."

Ko sem zapuščal mesto, že so odpirali trgovine in so vsega, celo žensk naveličani občinski uradniki v barčkih pili prvo popoldansko kavo, je tik pred menoj prek glavne ceste na Opčinah stekla veriverica. Nežna žival, ki jo je privabil vonj lovorovega grma z druge strani. Visoko nad Krasom, v praznoti sinjega nébesa se je spreletavala brinovka.